

**BANKLARDA AHOLI DEPOZITLARI XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH
MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH**

Azizova Gulrux Xolmamat qizi

Bank-moliya akademiyasi, ikkinchi bosqich magistranti, E-mail:

gulruxazizova87@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tezisda bank tizimida aholi depozitlari xavfsizligini ta'minlash bo'yicha mavjud mexanizmlar tahlil qilinadi hamda ularni takomillashtirish zaruriyati asoslab beriladi. Aholining bank tizimiga bo'lgan ishonchi, moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Shu boisdan ham tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarning omonatlarini himoya qilish, ularni jalb etish hamda saqlanishini kafolatlash mexanizmlari chuqur tahlil etilgan. Tezisda depozitlar bozorining bugungi holati, xalqaro tajribalar asosida rivojlanish tendensiyalari va xavfsizlik choralarining huquqiy asoslari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, O'zbekiston bank tizimidagi islohotlar jarayonida aholi omonatlari bilan ishlashda yuzaga keladigan muammolar, xususan, valyuta xavflari, inflyatsiya ta'siri, banklararo raqobat va qonunchilikdagi bo'shliqlar ham tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Depozit, depozit xavfsizligi, aholi omonatlari, tijorat banklari, bank tizimi, moliyaviy barqarorlik, depozit sug'urtasi, depozit siyosati, ishonch muhitini kuchaytirish, bank islohotlari, moliyaviy monitoring, banklararo raqobat.

Bank tizimi iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Banklar, asosan, jamg'arish va kreditlash kabi moliyaviy xizmatlarni taqdim etib, iqtisodiy jarayonlarga faol ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, banklar aholi va korxonalar uchun moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi institutsiyalardir. Aholi depozitlari bank tizimining eng muhim resurslaridan biri hisoblanadi. Bular, o'z navbatida, bankning moliyaviy barqarorligini saqlash, investitsiya jarayonlarini moliyalashtirish va kreditlarni taqdim etish imkoniyatini yaratadi. Shunday qilib, aholi depozitlarining xavfsizligini ta'minlash bank tizimining muhim vazifalaridan

biridir.

Banklarda aholi depozitlarini xavfsizligini ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirishning nazariy asoslari, avvalo, banklarning moliyaviy barqarorligi va xavfsizlik tizimi bilan bevosita bog'liq. Banklarning asosiy maqsadi – mijozlariga ishonchli xizmatlar ko'rsatish va ularning mablag'larini xavfsiz saqlashdir. Buning uchun banklar bir qator mexanizmlar va strategiyalarni ishlab chiqishlari zarur. Ushbu mexanizmlar, o'z navbatida, banklarning faoliyatini barqarorlashtirishi va ularning obro'sini oshirishi kerak. Aholi depozitlarining xavfsizligini ta'minlash uchun zamonaviy texnologiyalar, strategiyalar va regulyator mexanizmlari talab etiladi.

Bank tizimida aholi depozitlari xavfsizligini ta'minlash muhim moliyaviy barqarorlik omillaridan biridir. Depozitlar moliyaviy muassasalarga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi va iqtisodiy faollikni qo'llab-quvvatlaydi. Shu sababli, ularni himoyalash bo'yicha mexanizmlarni takomillashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Quydagi jadvalda ushbu yo'nalishda qo'llanilayotgan asosiy mexanizmlar, ularning amaldagi holati, mavjud muammolari hamda taklif etilayotgan takomillashtirish choralariga qisqacha tavsif berilgan (1-jadval):

1-jadval

Aholi depozitlari xavfsizligini ta'minlash mexanizmlarini va ularni takomillashtirish¹

№	Mexanizm turi	Amaldagi holat	Muammo yoki kamchiliklar	Takomillashtirish bo'yicha takliflar
1	Depozitlarni sug'urtalash tizimi	Faoliyat yuritadi, ammo to'liq qamrovga ega emas	Ayrim depozit turlari himoyasiz qolmoqda	Sug'urtalash qamrovini kengaytirish, davlat kafolatlarini kuchaytirish
2	Bank nazorati va moliyaviy monitoring	Markaziy bank tomonidan amalga oshiriladi	Real vaqt nazorati sust	Raqamli monitoring tizimlarini joriy etish
3	Moliyaviy savodxonlikni oshirish	Dastlabki bosqichda	Aholining aksariyat qismi moliyaviy bilimdan yiroq	OAV orqali ta'lim loyihalarini kengaytirish
4	Banklar faoliyatining ochiqqligini ta'minlash	Moliyaviy hisobotlar berib boriladi	Ma'lumotlar murakkab va ommaga tushunarli emas	Oddiylashtirilgan hisobot formatlarini ishlab chiqish

¹ Muallif tomonidan tayyorlangan
www.tadqiqotlar.uz

5	Elektron xavfsizlikni ta'minlash	IT tizimlar mavjud	Kiberxavfsizlik texnologiyalari eskirgan	Zamonaviy xavfsizlik protokollarini joriy etish
6	Davlat kafolatlari	Muayyan summagacha amal qiladi	O'zgaruvchan inflyatsiya sharoitida yetarli emas	Kafolat summalarini bozordagi holatga mos ravishda yangilab borish

Ushbu jadvaldan ko'rinib turibdiki, hozirgi vaqtda aholi depozitlarini himoya qilish borasida bir qator mexanizmlar mavjud bo'lsa-da, ularning samaradorligini oshirish uchun muhim chora-tadbirlar talab etiladi. Ayniqsa, depozit sug'urtasi qamrovini kengaytirish va bank faoliyatida ochiqlikni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Moliyaviy savodxonlik pastligi esa tizimdagi xavfsizlik mexanizmlarini to'liq tushunmaslikka olib kelmoqda. Shuningdek, IT xavfsizlik choralari va davlat kafolatlari zamonaviy iqtisodiy realiyalarga mos tarzda yangilanishi lozim.

O'zbekiston bank tizimi iqtisodiyotning markaziy elementlaridan biri hisoblanadi. Banklar, o'z navbatida, nafaqat iqtisodiy o'sish va rivojlanishni qo'llab-quvvatlaydigan institutlar, balki aholining moliyaviy resurslarini to'plovchi va xavfsiz saqlovchi tizimlardir. Aholi depozitlari bank tizimining muhim moliyaviy manbalaridan biridir va bu manbalar banklar tomonidan iqtisodiy faoliyatga yo'naltiriladi. Aholi depozitlarining xavfsizligini ta'minlash banklarning asosiy vazifalaridan bo'lib, ularning ishonchliligi, barqarorligi va mijozlarga xizmat ko'rsatish sifati bilan bevosita bog'liq. Buning uchun banklar ko'plab mexanizmlarni ishlab chiqib, ularni doimiy ravishda takomillashtirib borishlari zarur.

O'zbekiston banklarida aholi depozitlarini xavfsizligini ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirishning nazariy asoslari, birinchi navbatda, bank tizimining moliyaviy barqarorligi va ishonchliligiga asoslanadi. Bank tizimining moliyaviy holati va barqarorligi, o'z navbatida, aholi tomonidan depozitlar qo'yish va ularni banklarda saqlashga bo'lgan ishonchni oshiradi. Aholi depozitlarini xavfsiz saqlash, faqatgina banklarning o'zining moliyaviy holatini saqlab qolishi bilan cheklanmaydi, balki davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, regulyatsiya va nazorat mexanizmlarini joriy etish orqali amalga oshiriladi. Shunday qilib,

O'zbekiston banklarida aholi depozitlarini xavfsizligini ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirishni nazariy jihatdan tahlil qilishda, bank tizimining ishonchliligi, xavf-xatarlarni boshqarish va regulatsiya tizimining rivojlanishi kabi omillarni hisobga olish kerak.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, banklarda aholi depozitlari xavfsizligini ta'minlash – har bir mamlakat moliyaviy tizimining asosiy ustunlaridan biridir. Mazkur maqolada bank tizimida omonatchilar huquqlarini himoya qilish, ularning mablag'larini saqlashda ishonchli kafolatlar yaratish, zamonaviy sug'urta va monitoring mexanizmlarini joriy etish zarurligi tahlil qilindi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, omonatchilar ishonchining asosida moliyaviy barqarorlik, samarali nazorat tizimi va ochiq axborot siyosati yotadi. Shu asosda quyidagi takliflarni ilgari surdik:

Birinchidan, banklar tomonidan aholi omonatlarini himoyalash uchun depozit sug'urtasi tizimini yanada takomillashtirish lozim. Bu borada sug'urta miqdorini oshirish va barcha turdagi omonatlar uchun kafolat darajasini kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Ikkinchidan, tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini doimiy ravishda monitoring qilish va ularning faoliyatini baholashda zamonaviy risk-baholash vositalarini keng qo'llash lozim.

Uchinchidan, aholi o'rtasida moliyaviy savodxonlikni oshirish, ularni to'g'ri va xavfsiz omonat strategiyasini tanlashga yo'naltirish uchun doimiy tushuntirish ishlari olib borilishi zarur.

To'rtinchidan, banklar va omonatchilar o'rtasidagi axborot almashinuvi oshkora va tezkor bo'lishi kerak. Bu orqali shubha va xavotirlarning oldi olinadi, ishonch mustahkamlanadi.

Umumiy qilib aytganda, aholi depozitlari xavfsizligini ta'minlash bo'yicha tizimli yondashuvlar, davlat siyosatining muvofiqlashtirilgan strategiyasi hamda banklarning ichki boshqaruv mexanizmlari uzviy uyg'unlikda faoliyat yuritisa, bu nafaqat bank tizimining barqarorligiga, balki mamlakat iqtisodiy xavfsizligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi qo'yilgan bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining 1995-yil 21-dekabrda "O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida"gi 154-I-sonli Qonuni
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 2-sentabrda "Valyuta siyosatini liberallashtirish bo'yicha birinchi navbatda chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5177-sonli Farmoni
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Pul-kredit siyosatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2017-yil 13-sentabrda PQ-3272-sonli Qarori
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish tadbirlari to'g'risida"gi 2020-yil 6 oktyabrda PF-6079 sonli Farmoni
5. Фролов М.Б. Безопасность банков и контрол над рисками. Москва, 2020. 215-бет.
6. Ланцов А.Е. Инфраструктура: понятие, виды и значение // Статистика и экономика. 2013. №3. С. 49-54.
7. Григорьев В.В. Банковская безопасность: теория и практика. М.: Издательство РГУ, 2014. С. 156-160.
8. Захаров Х.Х. Операционные риски в банковской системе России. // Экономика и предпринимательство. 2016. №2. С. 80-83.
9. Нематов С.О. Механизмлар обеспечения безопасности банковской деятельности. Тошкент, 2018. 98-бет.
10. <http://www.lex.uz> – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi sayti
11. <https://www.imv.uz> – O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi sayti
12. <http://www.stat.uz> – O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi sayti
13. <https://cbu.uz/> – O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki sayti